

XVII a. lisovskininkai – Lietuvos kariuomenės Specialiųjų operacijų pajėgų pirmtakai

Dr. Manvydas Vitkūnas

*Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos docentas
Lietuvos kariuomenės Mokymo ir doktrinų valdybos vadovybės
Karybos instituto metodininkas*

Anotacija

Lisovskininkai – XVII a. pirmosios pusės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau – LDK) kariuomenės lengvųjų raitelių formuotė, įkurta Lietuvoje gimusio lenkų kilmės bajoro Aleksandro Juozapo Lisovskio. Šis nereguliariosios kavalerijos dalinys buvo skirtas veržlioms kovinėms operacijoms, pirmiausia žvalgybai ir reidams į priešų pajėgų užnugarį.

Lisovskininkų dalinys buvo suformuotas ir veikė XVII a. pirmojoje pusėje, vykstant labai sunkioms ir atkaklioms Abiejų Tautų Respublikos (ATR) kovoms su Rusija. XVI a. abi šalys alinę Livonijos karą baigėsi 1582 m. Jam Zapolės taikos sutartimi. Tačiau Lenkija bei Lietuva iš vienos pusės ir Rusija iš kitos ir toliau liko strateginėmis varžovėmis bei priešininkėmis. Rusija po Ivano IV Rūsčiojo mirties 1584 m. palaipsniui ėmė grimzti į Suirutės laikotarpį (rus. *Смутное время*). Sostą paveldėjęs Ivano IV Rūsčiojo sūnus Fiodoras I Ivanovičius (*Фёдор I Иванович*) buvo liguotas ir silpnaprotis (jo jaunesnysis brolis Dmitrijus Ivanovičius (*Дмитрий Иванович*) neiškiomis aplinkybėmis dingo), tad faktiškai šalį valdė jo žmonos brolis Borisas Godunovas (*Борис Годунов*). Po Fiodoro mirties jis tapo caru, bet jam trūko pripažinimo ir visuotinio palaikymo. Kai netikėtai pasirodė jaunikaitis, prisistatantis laimingai išsigelbėjusiu caraičiu Dmitrijumi, jį palaikė kai kurie ATR magnatai. 1604 m., gavęs ATR paramą, Dmitrijus Apsišaukėlis, arba Lžedmitrijus I (*Лжедмитрий I*), su karinėmis pajėgomis įsiveržė į Rusiją. ATR pasinaudojo suirutė kaimyninėje šalyje, o valdovas Zigmantas Vaza tikėjosi į Maskvos sostą pasodinti savo

sūnų Vladislovą Vazą. Lenkijos ir Lietuvos pajėgos plačiai veikė Rusijos teritorijoje ir netgi buvo užėmusios Maskvą.

Šių kovų metu labai aktyviai ir sėkmingai veikė išskirtinis LDK kari-nis dalinys – nereguliariosios kavalerijos lisovskininkų pulkas, sudarytas iš įvairios etninės kilmės karių, kurie gebėjo naudotis įvairia ginkluote, veikti drąsiai ir greitai bei pasiekė reikšmingų pergalių prieš žemėje.

Šio straipsnio tikslas – atskleisti, koks vienetas buvo A. Lisovskio su-kurtas lisovskininkų (dar vadinamų *lisovščikais*) pulkas, kuo jis buvo ypa-tingas ir kokią taktiką naudojo, taip pat pateikti siūlymų, kaip Lietuvos kariuomenėje būtų galima prisiminti ir įamžinti unikalaus XVII a. pir-mosios pusės LDK kariuomenės reiškinių – lisovskininkų dalinio istoriją.

1 pav. Lisovskininkas. Dail. Julijus Kosakas (*Juliusz Kossak*), apie 1860–1865 m. Manoma, kad tai Rembrandto paveikslo „Lenkų raitelis“ kopija

Reikšminiai žodžiai: *lisovskininkai, Aleksandras Lisovskis, nereguliarioji kavalerija, Abiejų Tautų Respublikos ir Rusijos karas (1605–1618 m.).*

Aleksandro Lisovskio asmenybė

XVI a. antrojoje pusėje į LDK iš Lenkijos kartu su trimis broliais atsikraustė bajoras Jonas Lisovskis (*Jan Lisowski*), kuris ilgainiui tapo vienu iš įtakingos Lietuvoje didikų Kiškų aplinkos žmonių [2]. Jis susilaukė dvylikos vaikų (devynių sūnų ir trijų dukterų), vienas jų buvo Aleksandras Juozapas Lisovskis (*Aleksander Józef Lisowski*). Apie 1575–1580 m. gimęs (manoma, Vilniaus apylinkėse) berniukas nuo mažumės domėjosi karyba. Sulaukęs karo tarnybai tinkamo amžiaus, tapo samdiniu kariu. Pirmosios žinios apie jo žygius yra iš 1599 m., kai A. J. Lisovskis kovėsi Moldavijos hospodariaus (*hospodar, zocnodar* – kunigaikštis) Michajaus Narsiojo (*Mihai Viteazul*) vadovaujamuose daliniuose. Dalyvavo prie Bukovo (*Bucov*; dab. Rumunijos teritorija) vykusiose lenkų ir moldavų pajėgų kautynėse. Moldavams pralaimėjus, perėjo į lenkų pajėgų vado Jano Zamoiskio (*Jan Zamoyski*) pusę. Vėliau tarnavo Lenkijos ir Lietuvos bendrai valdomoje Latgaloje, tapo husaru. 1604 m. vadovavo karių konfederacijai (susivienijimui), pradėjusiai maištą dėl laiku nemokamo atlyginimo. Už tai jam grėsė banicija (ištrėtimas iš tėvynės), bet šios lemties išvengė dėl atsidavimo tarnaujant Abiejų Tautų Respublikai. 1605 m. kaip husarų vėliavos (dalinio) poručikas (karininkas) kovojo vieno iš didžiųjų to meto Europos karvedžių – Lietuvos didžiojo etmono Jono Karolio Chodkevičiaus vadovaujamose Lietuvos pajėgose, Salaspilio kautynėse su švedais.

1607 m. su maždaug 200 karių A. Lisovskis išvyko kariauti į vidaus karo bei sumaišties apimtą Rusiją ir pasisamdė tarnauti Dmitrijui Apsišaukėliui II (Lžedmitrijus II, *Лжедмитрий II*), siekusiame caro sosto. Verbavo karius ir Rusijoje, tarp jų – Dono kazokus. Nors Lžedmitrijus II neturėjo pinigų sumokėti kariams, buvo sutarta, kad, užėmęs Maskvos caro sostą, jis sumokės 100 tūkst. dukatų (auksinių monetų) arba leis rinkti mokesčius dalyje Rusijos teritorijos [14].

1609 m. A. Lisovskio, turėjusio puikų organizatoriaus ir lyderio talentą, vadovaujamų karių skaičius jau siekė 5 tūkst. Jie aktyviai dalyvavo kovose Rusijoje. 1608 m. balandžio 9 d. A. Lisovskio va-

dovaujami daliniai sutriuškino caro Vasilijaus IV Šuiskio (*Василий IV Шуйский*) pasiųstą kariuomenę mūšyje prie Zaraisko (*Зарайск*; dab. Rusija, Maskvos sritis). Tačiau tų pačių metų birželį A. Lisovskis patyrė nesėkmę kautynėse prie Meškos brastos (*Медвежий брод*) per Maskvos upę (tarp Maskvos ir Kolomnos (*Коломна*) miestų). Tada A. Lisovskis pertvarkė savo dalinius ir susijungė su rotmistru, Usviatų (*Усвяты*; dab. Rusija, Pskovo sritis) seniūno Jono Petro Sapiegos daliniais. Jiems nepavyko per šešių mėnesių apgultį užimti stipriai fortifikuotos Švenčiausiosios Trejybės ir Šv. Sergijaus lauros (*Троице-Сергиева лавра*) netoli Maskvos, bet netrukus A. Lisovskis šventė pergalės mūšiuose prie Kostromos ir Soligaličiaus (*Солигалич*; dab. Rusija, Kostromos sritis), užėmė Suzdalę (*Суздаль*; dab. Rusija, Vladimiro sritis), Šują (*Шуя*) ir Pliosą (*Плещ*; abu miestai dab. Rusijos Ivanovo srityje). Jis bandė užimti Jaroslavlį, dalyvavo Ugličiaus (dab. Rusija, Jaroslavlės sritis) apgultyje, sudėgino Kinešmos (*Кинешма*) ir Jurjevco (*Юрьевец*) miestus (dab. Rusija, Ivanovo sritis). Dalyvavo ir kituose mūšiuose, miestų apgultyse, pagarsėjo veiksmingu vadovavimu kariams, sumanumu, ryžtingumu ir iniciatyvumu. A. Lisovskis, amžininkų teigimu, garsėjo ir žiaurumu, negailestingumu net moterims ir vaikams, tačiau to meto karuose kitoks elgesys būtų buvęs laikomas veikiau išimtinio.

1610 m. A. Lisovskis perėjo į Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Zigmanto III Vazos tarnybą. Lietuvos didysis etmonas Jonas Karolis Chodkevičius pasiūlė A. Lisovskiui sukurti specialų lengvosios kavalerijos dalinį, kuris nieko nekainuotų valstybės iždui (tai reiškė leidimą daliniui plėšikauti prieš teritorijoje – XVII a. pirmosios pusės karyboje tai buvo gana įprastas reiškinys). 1611 m. A. Lisovskis oficialiai buvo atleistas nuo banicijos bausmės, grėsusios už ankstesnį vadovavimą karių konfederacijai [12].

Užverbavęs iš pradžių apie tūkstantį karių, A. Lisovskis suformavo dalinį, kuriam prigijo „lisovskininkų pulko“ pavadinimas (tiesa, šio dalinio struktūra skirtingais laikotarpiais kito – jame buvo nuo kelių šimtų iki kelių tūkstančių karių). Šis dalinys ypač pasižymėjo kovoje už Abiejų Tautų Respublikos interesus Rusijos

teritorijoje. Daugiausia pagal LDK didžiojo etmono Jono Karolio Chodkevičiaus nurodymus veikęs A. Lisovskis pasiekė daug išpūdingų pergalių. 1614 m. valdovas suteikė jam pulkininko laipsnį. 1616 m., grįžęs iš Rusijos, A. Lisovskis buvo entuziastingai sutiktas Varšuvoje, kur posėdžiavo Abiejų Tautų Respublikos seimas. Už ištikimą tarnybą gavo išpūdingą 10 tūkst. auksinų išmoką. Netrukus vėl išvyko į Rusiją tęsti kovų. Deja, staiga buvo suparalyžiuotas ir mirė Starodube (Стародуб; dab. Rusija, Briansko sritis) 1616 m. spalio 11 d. Jo suformuotas lisovskininkų dalinys kurį laiką dar gyvavo ir po įkūrėjo mirties.

A. Lisovskio amžininkas, lenkų kunigas ir rašytojas Simonas Starovolskis (Szymon Starowolski) lotyniškai 1631 m. išleistame leidinyje „Sarmatiae Bellatores“ [10] taip rašė apie išgarsėjusį karininką: *„Pasiekė pergales daugybėje mūšių, nuolatiniiais žygiais nio-kodamas visą maskvėnų šalį: žinojo jų tikslus, vietas, žinomus ir slaptus reikalus ir mokėjo viską, ką priešai darė, panaudoti jų pačių pražūčiai. Ir nors negailestingas likimas kartais iš jo atimdavo sėkmę, niekada nebuvo galima jo išvysti nugalėto. Išmoko, iš anksto laiku numatydamas ir dėdamas visas pastangas, niekais versti maskolių planus, užimti tai, ką jie paruošė ir įrengė, sumaniai dėti kryžių ant jų vadų didžiųjų sumanymų, savo nuolatine parengtimi kovai perlaužti juos ir sutramdyti. Kai padarė didelę paslaugą tėvynei ir puikiai išmokė savo karius karo meno, jį pasiglemžė neteisinga mirtis“* (iš lenkų kalbos vertė M. Vitkūnas).

2 pav. Lisovskininkas sargyboje.
Dail. Mykolas Kliučevskis (*Michał Kluczewski*) ir Vladislavas Šerneris (*Władysław Szerner*), 1882 m.

Lisovskininkų struktūra ir taktika

Lisovskininkų daliniai priskirtini prie kariuomenės nereguliariųjų dalinių, formuojamų ir veikiančių nenuolatiniu pagrindu, kintančios struktūros, netipinio komplektavimo būdo, smarkiai besiskiriančių nuo reguliariosios kariuomenės vienetų.

Pulko tautinė sudėtis buvo marga: jame tarnavo lietuviai, lenkų, totorių, gudų, Ukrainos kazokų (kartais prisijungdavo ir Dono kazokų), vokiečių, taip pat pavienių anglų, airių, škotų ir kitų tautybių žmonių [14]. Neabejotina, kad tarp karių būta ir totorių. Lenkiškojoje literatūroje akcentuojama, esą daugiausia dalinyje buvo lenkų, mažiau – lietuvių ir rusėnų [5].

Vyrus vienijo bebaimių karių garbės troškimas, noras patirti nuotykių, prisiplėšti turto. Dalis pulko karių buvo iš dvarų pabėgę baudžiauninkai ir nuo teisingumo besislapstantys nusikaltėliai. Dalis lisovskininkų buvo bajoriškos kilmės, kiti – valstiečiai arba miestiečiai.

3 pav. Lisovskininkai mokėjo puikiai naudotis įvairiais šaltaisiais ir šaunamaisiais ginklais. Dail. Juzefas Brandtas (*Józef Brandt*), 1885 m.

Po A. Lisovskio mirties kiti vadai buvo renkami visuotinėje sueigoje („rate“). Joje taip pat buvo renkami rotmis-trai, poručikai, vėliavnešiai ir teisėjai. Sueiga priimdavo sprendimus dėl vidaus tvarkos ir elgesio taisyklių.

Kariai nenaudojo šarvų ir šalmų, buvo ginkluoti labai įvairiais ginklais. Pagrindinis lisovskininko ginklas buvo kardas. Galėjo būti naudojamas ir palašas, ietis, ragotinė, kovinis

plaktukas (čekanas). Nuotolinei kovai lisovskininkai naudojo lankus, taip pat lengvuosius šaulių ginklus: pistoletus, arkebuzas, bandoletus (karabinus), titnaginius šautuvus, vadinamąsias „ručnicas“ (lenk. *rusznica*, rus. *ручница*) [7].

Lisovskininkai buvo lengvieji raiteliai. Į ataką jie įdavo gana laisva rikiuote, kitaip nei tankią kovos rikiuotę naudoję husarai. Lisovskininkai laikėsi vienas nuo kito tokiu atstumu, kad raitelis prireikus galėtų apsukti arklių ir manevruoti. Vis dėlto yra buvę atvejų, kai lisovskininkai

4 pav. Lisovskininkai buvo lengvieji raiteliai. *Šaltinis:* dzen.ru

stodavo į kautynes ir tankia rikiuote. Jie neturėjo gurguolių ir niekada nesigabeno didelių maisto ar ginklų atsargų, tikėdamiesi įgyti reikiamų gėrybių prieš teritorijoje. Nebuvo naudojami vežimai, bet kiekvienas karys turėjo iki penkių arklių, kuriais jojo ir gabenosio mantą. Per parą galėjo įveikti iki 150 kilometrų [9].

Lisovskininkai garsėjo gebėjimu taikyti lanksią kovos taktiką. Savo pulke turėdamas karių iš įvairių kraštų, A. Lisovskis sėmėsi naujų karybos žinių ir sugebėjo jas pritaikyti, siekdamas įveikti priešą dalinius. Kovų metu lisovskininkai išgarsėjo ne tik drąsiais žygiais ir daugybe nedidelių, tačiau kovų eigą lėmusių pergalių, bet ir ypatingu žiaurumu, kaimų siaubimu, plėšimu ir prievartavimais. Tai nestebina – juk pulko kariai negaudavo algos ir maitindavosi tuo, ką duodavo karas.

Svarbiausi lisovskininkų veikimo bruožai buvo greitis, slaptumas ir netikėtumas. Priešas dažnai buvo užklumpamas nepasirengęs kovai. Bet, siekdami šio tikslo, lisovskininkai gana dažnai žudydavo kelyje link priešų sutiktus niekuo dėtus žmones, taip už-

sitikrindami, kad priešas nebus iš anksto perspėtas. Tai neturėtų šokiruoti senųjų laikų karybos istorijos kontekste.

Lisovskininkų kovos

LDK (lenkiškojoje istoriografijoje dažniau nurodoma, kad Abiejų Tautų Respublikos, arba Lenkijos) pajėgų sudėtyje veikęs lisovskininkų junginys Rusijoje buvo vadinamas „lietuviais“ („литва“, „литовские люди“).

Geografiškai tolimiausias A. Lisovskio vadovaujamų junginių žygis buvo 1612 m. prasiveržimas iki Baltosios jūros. 1613 m. sausio 22 d. buvo užimtas Solvyčegodsko miestas (Сольвычегодск; dab. Rusija, Archangelsko sritis). Buvo pasiektas Jemeckas (Емецк) ir Archangelskas. 1615 m. vasario antrojoje pusėje A. Lisovskio junginys (kuriame iš pradžių buvo apie 600 karių – 6 vėliavos po maždaug 100 karių; netrukus junginys išaugo iki 1,2–2 tūkst. raitelių) pradėjo garsiausią savo žygį į Rusijos teritorijos gilumą. Tai

5 pav. Lisovskininkai žygyje.
Dail. Vladislavas Šerneris (Władysław Szerner), iki 1884 m.

buvo reidas, kurio detalės A. Lisovskis derino su Jonu Karoliu Chodkevičiumi. Vienas pagrindinių jo tikslų buvo atitraukti rusų pajėgas nuo Smolensko, kurį tuo metu kontroliavo lenkų ir lietuvių pajėgos. Rusai bandė blokuoti miestą-tvirtovę. A. Lisovskis turėjo atitraukti jų dėmesį ir priversti skubėti į rytus. Tai pavyko padaryti.

1615 m. kovo 13 d. lisovskininkai pasiekė Brianską (Брянск) ir laikė jį apsupę du mėnesius.

Paimti gerai įtvirtinto miesto lengvieji raiteliai neturėjo galimybės, o gal ir tikslo, bet A. Lisovskio pajėgos sparčiai augo. Joms padėti Jonas Karolis Chodkevičius atsiuntė lenkų ir vokiečių samdinių, dar prisidėjo tam tikras skaičius kazokų. Sužinojęs, kad iš apsupties išvaduoti Briansko atskuba Maskvos vaivados kunigaikščio Jurijaus Šachovskojaus (*Юрий Иванович Шаховской*) pajėgos (apie 7 tūkst. karių), A. Lisovskis nusprendė smogti pirmas ir netikėtai užklupo priešą prie Karačevo (*Карачев*; dab. Rusija, Briansko sritis). Maskvėnai buvo sutriuškinti, J. Šachovskojus pateko į nelaisvę. A. Lisovskis išsiuntė jį į Lietuvą, kur jis praleido nelaisvėje ketverius metus.

Rusijai tuo metu formaliai vadovavo dar jaunas caras Michailas Fiodorovičius (*Михаил Фёдорович*), o reali valdžia priklausė jo aplinkos žmonėms, atlikusiems regentų funkcijas. Iš Maskvos į kovą su A. Lisovskio daliniais buvo išsiųstos kunigaikščio (dabar laikomo Rusijos nacionaliniu didvyriu) Dmitrijaus Požarskio (*Дмитрий Михайлович Пожарский*) vadovaujamos pajėgos. Rugpjūčio 26 d. už 6 kilometrų nuo Oriolo miesto maskvėnai atakavo lisovskininkus. Pats A. Lisovskis buvo sužeistas strėle. Kautynėse taktinę pergalę pasiekė lisovskininkai, dalis maskvėnų pabėgo, bet visiškai sutriuškinti likusių jų pajėgų nepavyko. A. Lisovskis staigiu puolimu užėmė ir sudegino Oriolą. Iš čia lisovskininkai sparčiai patraukė į šiaurę, ten sudegino Beliovą (*Белёв*; dab. Rusija, Tulos sritis) ir Peremyšlį (*Перемышль*; dab. Rusija, Kalugos sritis). Dmitrijus Požarskis bandė persekioti A. Lisovskį, bet galiausiai pasiliko Kalugoje. Tuo metu lisovskininkai netikėtai atakavo Rževą (*Ржев*; dab. Rusija, Tverės sritis), kur buvo gausus Rusijos pajėgų junginys, vadovaujamas vaivados Fiodoro Šeremetjevo (*Фёдор Иванович Шереметев*). Po daugelio kovų lisovskininkų gretose liko 850 raitelių (anot rusų šaltinių, 450 „Lietuvos žmonių“, 300 „čerkasų“ (ukrainiečių kazokų) ir 150 „rusų vagių“ (perbėgėlių, Maskvos valdžios priešininkų). Iš Rževo A. Lisovskis pasuko į Toržoką (*Торжок*; dab. Rusija, Tverės sritis) ir jį sudegino. Sėkmingas reidas tęsėsi toliau. Lisovskininkai sėjo siaubą ir paniką Rusijos gilumoje. Rusų pajėgos nesugebėjo adekvačiai reaguoti į staigius

lisovskininkų veiksmus. 1615 m. lisovskininkų reidas buvo vienas ryškiausių 1605–1618 m. Abiejų Tautų Respublikos karo su Rusija epizodų. Taip pat labai svarbi buvo lisovskininkų surenkama žvalgybinė informacija, neabejotinai leidusi tinkamai planuoti kitas Abiejų Tautų Respublikos karines operacijas. Baigę reidą, 1616 m. pradžioje lisovskininkai grįžo į Lietuvos–Rusijos pasienį.

A. Lisovskiui netikėtai mirus, nauju lisovskininkų vadu 1616 m. spalio 19 d. tapo pulkininkas Stanislasas Čaplinskis (*Stanisław Czapliński*). Jis žuvo 1618 m., nukautas muškietos kulkos per Švenčiausiosios Trejybės ir Šv. Sergijaus lauros šturmą. Trečiuoju lisovskininkų vadu tapo Valentas Rogovskis (*Walenty Rogowski*). Jo vadovaujami lisovskininkai dalyvavo 1618 m. karaliaičio Vladislavo (būsimojo Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vladislavo IV Vazos) žygyje į Maskvą [14].

1619 m. lisovskininkai grįžo į Lietuvą ir buvo dislokuoti Kaune. Netrukus jie įsitraukė į didelę Europos dalį apėmusį Trisdešimties metų karą. Lisovskininkai daugiausia kovojo Transilvanijoje (dab.

6 pav. Lisovskininkų daliniai pelnę šlovę narsiai kovodami įvairiuose Europos kraštuose. Dail. Julijus Kosakas (*Juliusz Kossak*), 1880 m.

Rumunijos šiaurės vakarinė dalis) su protestantų pajėgomis. Po to dalis kovotojų, vadovaujamų V. Rogovskio, grįžo į Abiejų Tautų Respubliką. Kiti, vadu išsirinkę Jarošą Jeronimą Klečkovskį, pasisamdė Šventajai Romos imperijai. Žuvus J. Klečkovskiui, lisovskininkai vadu išrinko Stanislavą Rusinovskį (*Stanisław Rusinowski*). Jo vadovaujami 1620 m. lapkričio 8 d. lisovskininkai dalyvavo Baltojo Kalno (*Bílá Hora*) mūšyje šalia Prahos, kur Katalikų lygos (jos pusėje kovėsi ir Šventoji Romos imperija) pajėgos sutriuškino Čekijos protestantus. Šiose kautynėse lisovskininkai paėmė 20 priešų vėliavų. 1621 m. imperatorius Ferdinandas II, atsižvelgdamas į gausius skundus dėl lisovskininkų siautėjimo, sumokėjo jiems atlyginimą ir nutraukė sutartį. Dalis lisovskininkų grįžo į Abiejų Tautų Respubliką, kiti pasisamdė Bavarijos kurfiurstui Maksimilijonui I [12].

1621 m. dalis lisovskininkų dalyvavo Chotino (*Хотин*; dab. Ukraina, Černivcių sritis) kautynėse, kuriose Lenkijos ir Lietuvos pajėgos, vadovaujamos Jono Karolio Chodkevičiaus, kovėsi su turkais.

1636 m. lisovskininkų junginys buvo galutinai panaikintas Abiejų Tautų Respublikos seimo sprendimu.

Anot H. Visnerio, per savo kovas įvairiuose kraštuose lisovskininkai įveikė didžiulius atstumus: šiaurėje pasiekė Baltąją jūrą, o vakaruose – Reiną [12].

Atmintis

Lisovskininkai buvo puikus dalinio, skirto efektyviam kariavimui, pirmiausia reidams giliai į priešų teritoriją ir žvalgybai, pavyzdys.

Lenkijoje lisovskininkai, ten vadinami *lisovščikais* (*Lisowczycy*), yra nuolat prisimenami, jie tapo daugelio meno kūrinių, knygų ir straipsnių herojais. Pirmąją dviejų tomų knygą apie lisovskininkus istorikas Mauricijus Dziedušickis (*Maurycy Ignacy Aleksander Dzieduszycki*) parengė dar 1843–1844 m. [1]. Svarbiausią monografiją apie lisovskininkus yra parašęs lenkų istorikas Henrykas Visneris (*Henryk Visner*) [12]. Taip pat Lenkijoje yra išleista istorijos mokslo populiarinimo ir grožinės literatūros knygų lisovskininkų tema,

7 pav. Garsių karių vaizdinys gyvas ir populiariojoje kultūroje. Marškinėliai su lisovskininkų atvaizdu (Lenkija)

pavyzdžiui: Ferdynando Antonio Osendovskio (*Ferdynand Antoni Osendowski*) „Lisovskininkai. Istorinė apysaka“ [8], Kazimežo Korkozovičiaus (*Kazimierz Korkozowicz*) trijų tomų istorinis romanas „Apokalipsės raiteliai“ [3], Vilniuje gimusio lenkų rašytojo Bohdano Krulikovskio (*Bohdan Królikowski*) romanas „Kardai nerūdijo“ [4], Boguslavo Sujkovskio (*Bogusław Sujkowski*) „Lisovskininkai. Istorinė apysaka iš XVII amžiaus“ [11]. Dailininkai dar XIX a. sukūrė ne vieną batalinio

žanro paveikslą, skirtą lisovskininkams (žr. 1, 2, 3, 5, 6 pav.). Galima įsigyti suvenyrų, marškinėlių su lisovskininkų atvaizdu.

Rusijoje lisovskininkų vardas taip pat prisimenamas. Apie juos paskelbta dešimtys mokslinių ir mokslo populiarinimo straipsnių, o rusų istorikas Aleksandras Zorinas (*Александр Зорин*) yra pa-

8 pav. Lisovskininkas, persekiojantis rusų raitelį, 1608 m. Šaltinis: dzen.ru

rengęs ne tik kelis mokslinius straipsnius, bet ir monografiją [15]. Kuriamos ir lisovskininkų iliustracijos, kai kurios – pasitelkiant dirbtinį intelektą.

Baltarusijoje, kur gana gajos litvinizmo – LDK istorijos vienpusiško savinimosi – tendencijos, lisovskininkų pulkas nepagrįstai pristatomas kaip „baltarusių karinis dalinys“, o A. Lisovskis vadinamas „baltarusiu“ [16].

Lietuvoje lisovskininkai beveik neprisimenami. Paskelbta pora mokslo populiarinimo publikacijų, kurias parengė Arūnas Milašius [6] ir Manvydas Vitkūnas [13]. Nėra net enciklopedinių straipsnių.

Taigi, ši tema Lietuvoje visiškai apleista, nors lisovskininkų dalinys buvo suformuotas su Lietuvos didžiojo etmono Jono Karolio Chodkevičiaus žinia bei pritarimu ir svarbiausių operacijų Rusijos teritorijoje metu veikė kaip LDK kariuomenės dalis. Dalinio įkūrėjas Aleksandras Juozapas Lisovskis gimė Lietuvoje. Lisovskininkų pulkas kurį laiką buvo dislokuotas Kaune. Visos šios aplinkybės neabejotinai leidžia laikyti lisovskininkus Lietuvos karo istorijos dalimi.

Siūlome lisovskininkų vardą aktualizuoti Lietuvos kariuomenėje, skaitant paskaitas kariuomenės daliniuose (visų pirma – Specialiųjų operacijų pajėgų vienetuose¹ ir Sausumos pajėgų žvalgybos padaliniuose), rengiant leidinius (mokslinius, mokslo populiarinimo, netgi komiksus), įpinant lisovskininkų istoriją į bendrą Lietuvos kariuomenės istorijos naratyvą.

Lietuvos kariuomenės Strateginės komunikacijos departamentui būtų tikslinga apsvarstyti galimybę populiarinti lisovskininkų vardą ir atmintį visuomenėje kaip įdomų ir primirštą Lietuvos karo istorijos bei Lietuvos ir Lenkijos kovų su Rusija epizodą.

Bibliografija

1. Dzieduszycki, M. *Krótki rys dziejów i spraw lisowczyków*. Lwów, 1843–1844, t. 1–2.

2. *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopismów, dowodów urzędowych i wydany*

¹ M. Vitkūnas 2026 m. balandžio 3 d. Specialiųjų operacijų pajėgų renginyje skaitė pranešimą „Specialiųjų operacijų dalinių ištakos Lietuvoje: XVII a. lisovskininkai ir jų kovos“.

przez Jana Nep. Bobrowicza, T. VI, Lipsk, 1841, s. 133.

3. Korkozowicz, K. *Jeźdźcy Apokalipsy*. Wyd. MON, Warszawa, 1990, t. 1–3.

4. Królikowski, B. *Szable nie rdzewiały*, Warszawa: Wyd. MON, 1983.

5. *Mała encyklopedia wojskowa. T. 2 (K–Q)*. Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, 1970, s. 188.

6. Milašius, A. Nepagaunamas ir nenugalimas lietuvis bajoras, plėšęs Rusiją: su juo bičiuliautis norėjo ir caras, ir Lenkijos karalius. *Delfi.lt*. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/multimedija/plius/istorijos-skeveldros/nepagaunamas-ir-nenugalimas-lietuvis-bajoras-pleses-rusija-su-juo-biciuliautis-norejo-ir-caras-ir-lenkijos-karalius-86712627>

7. Nowak, T. M., Wimmer, J. *Historia oręża polskiego 963–1795*. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1981, s. 205–206.

8. Ossendowski, A. F. *Lisowczycy. Powieść historyczna*. Poznań: Wydawnictwo Polskie R. Wegnera, 1929.

9. Sikora, R. *Wojskowość polska w dobie wojny polsko-szwedzkiej 1626–1629. Kryzys mocarstwa*. Poznań: Wydawnictwo Sorus, 2005, s. 83–91.

10. Starowolski, S. *Sarmatiae Bellatores*. 1631. Prieiga per internetą: <https://polona.pl/item-view/0cd22101-724a-4a5d-b2e9-7b30b3b896a6?page=0>

11. Sujkowski, B. *Lisowczycy. Powieść historyczna z XVII w*. Łódź: Wyd. Łódzkie (wyd. III), 1988.

12. Wisner, H. *Lisowczycy: Łupieżcy Europy*. Warszawa: Wydawnictwo Bellona, 2013, s. 27–39.

13. Vitkūnas, M. Lisovskininkai – XVII a. ATR specialiosios pajėgos. *Savaitė*, 2021, Nr. 35, p. 38–39.

14. Зорин, А. Александр Юзеф Лисовский: герой Смутного времени. *История военного дела: исследования и источники*. 2012, т. 3, с. 1–203. Prieiga per internetą: <<http://www.milhist.info/2012/10/26/zorin>> (26.10.2012).

15. Зорин, А. *Лисовчики: Александр Юзеф Лисовский и его полк в истории Смутного времени*. Москва: Квадрига, 2017.

16. Санько, З., Саверчанка, І. *150 пытанняў і адказаў з гісторыі Беларусі*. Менск, 1999.